

УДК 811.1

Чаус С. В., аспірант

НПУ ім. М. П. Драгоманова, Київ

СТРАТЕГІЇ І ТАКТИКИ СУДДІ В ЖАНРІ «СУДОВИЙ ДОПИТ» (НА АНГЛОМОВНОМУ МАТЕРІАЛІ НЮРНБЕРЗЬКОГО ПРОЦЕСУ)

У статті описані основні стратегії і тактики судді в жанрі «судовий допит» на англомовному матеріалі Нюрнберзького процесу. Проаналізована мовна поведінка судді, охарактеризовані ситуації мовної взаємодії судді з різними учасниками судового процесу.

Ключові слова: *судовий допит, стратегії і тактики, мовні засоби, мовна поведінка.*

Цінність судового дискурсу у сфері лінгвістики полягає в тому, насамперед, що, маючи чітку регламентацію, учасники допиту розв'язують ряд завдань, пов'язаних з вибором стратегій мовленнєвої поведінки, що в умовах змагальності процесу визначає особливі риси мовленнєвої взаємодії комунікантів. В юриспруденції допит являє собою процесуальну дію, яка полягає в отриманні та фіксації у встановленому процесуальному порядку свідчень свідків, потерпілих, підозрюваних та обвинувачених про відомі для них факти, що мають значення для вірного вирішення справи [5. С. 133]. Жанр судового допиту привертав увагу вітчизняних і зарубіжних дослідників, він знаходить відображення і логічний розвиток в інших судових жанрах, таких як дебати, звернення до присяжних, вирок, проте його взаємодія з іншими жанрами судового дискурсу не отримали належного висвітлення у роботах з юрислінгвістики.

Доповідь присвячена стратегіям і тактикам судді в жанрі «судовий допит» на прикладі судових допитів Міжнародного військового трибуналу в Нюрнберзі, що став першим в історії досвідом засудження злочинів державного масштабу — правлячого режиму, його каральних інститутів, вищих політичних та військових діячів, не мав аналогів в історії та був важливим не тільки для країн — учасниць війни, але й для вирішення долі людства.

Судовий допит є обов'язковим елементом судового процесу як в континентальній, так і в англо-американській (змагальній) судовій системі. Необхідність судового допиту обумовлена тими функціями, які він виконує в процесі здійснення правосуддя. Саме під час судового допиту учасники процесу відновлюють і вибудовують вторинну реальність (secondary reality), тобто події, що є предметом судового розгляду [7. Р. 78].

Судовий допит — це мовленнєвий жанр, який не описаний в жанрології.

Судді як адресанту належить головуюча позиція в мовленнєвому жанрі судового допиту спрямована на досягнення комунікативної мети за допомогою використання

ефективних комунікативних стратегій і тактик: слідування регламенту судового процесу, обмеження, нагадування про обов'язки і забезпечення прав, дотримання норм поведінки, контроль змісту показань, уточнення та внесення корективів, визначення кола тем, вказівка на (не) правдивість показань, стимулювання висновків, прямий запит інформації, роз'яснення правових категорій, кваліфікація дій з точки зору права.

Стратегічним завданням у мовленнєвому жанрі «судовий допит» дискурсу Нюрнберзького процесу є відтворення картини злочину, вторинної реальності, встановлення істини подій, які відбувались протягом років війни, необхідних для прийняття рішення у справі. Тактики, орієнтовані на відтворення вторинної реальності: контроль змісту показань, окреслення кола тем, вказівка на (не) правдивість показань, припинення юридичних коментарів, конкретизація та уточнення інформації сприяють ефективності допиту і стосуються змістовного аспекту свідчень.

Кожна з сторін судового процесу наполягає на своєму баченні подій. Сам процес ведення допиту, тобто діалог того, хто допитує, і допитуваного, надає переконуючий вплив на суд. Факти формуються, змінюються і руйнуються в ході судових допитів. Остаточне переконання судді про наявність фактів ґрунтується на загальному враженні від показань, його віри в правдоподібність сказаного [1. С. 317]. Особливістю судових допитів є подвійна мета в рамках основної функції формування вторинної дійсності. Судовий допит — це одночасно і засіб отримання доказів, і засіб переконання суддів в правдоподібності встановлюваних фактів [1. Там же]. На Нюрнберзькому судовому процесі перед судом повстали та були допитані 24 військових злочинців та сотні свідків із всіх провідних структур нацистської Німеччини. Процес розпочався 20 листопада 1945 року та вівся чотирма мовами — англійською, російською, французькою та німецькою. Допит на Нюрнберзькому процесі обов'язково проводився через перекладача та під стенограму. З найвагоміших питань стенограма велась одночасно російською та німецькою мовами. Розшифрована німецька стенограма наступного дня надавалась для підпису допитуваному і, таким чином, ставала офіційним протоколом допиту, який мав силу судового доказу.

Мовленнєве спілкування в судовому процесі являє собою складний механізм передачі, контролю, корегування та сприйняття інформації, де основні ролі належать носіям специфічних мовних, соціальних, психологічних, культурно-ідеологічних, ментальних ознак — адресанту та адресату. Адресантом у даному мовленнєвому жанрі є суддя, обвинувач, захисник.

Головуючим для ведення судового процесу в Нюрнберзі був обраний член трибуналу від Великобританії лорд-суддя Джеффри Лоренс. Його репліки звучали англійською мовою, отже наша доповідь основана на англomовному матеріалі.

Про могутність англійських суддів свідчить історія звичаєвого права в Англії, де здавна судді користувалися великою повагою. Велика Хартія вільностей визначала суддю як людину, яка знає правові норми та вміє юридично грамотно їх застосовувати. У часи Середньовіччя бути суддею було почесно то поважно. Ця традиція в свою чергу здійснила вплив на формування могутньої судової посади в Британії та її американських колоніях, яка пізніше перетворилась в судову владу.

Шанобливе ставлення до служителів Феміди в країнах англосаксонської правової системи пояснюється ще й тим фактом, що на відміну від країн реципіюваного римського права, судді визнаються творцями права. В англосаксонських країнах існує давня

традиція — «судді створюють право». Це відбувається в той момент, коли судді застосовують на практиці норми права. Значну роль відіграють також прецедент та доктрина *stare decisis*, а також концепції так званих «наділених повноважень» (the concept of inherent powers), згідно яким судді належить влада вже тільки тому, що він суддя. Але не тільки правові норми та принципи, система поділу влади, лідери судової системи, які боролись за авторитет суду, створили фундамент могутності судової влади в Англії та США. До факторів, які є наслідком та підтримують високий авторитет суддів у цих країнах в наш час, можна віднести відсторонення суддів від політики та велика довіра суспільства до судової системи.

Роль судді в ході судового допиту не можна назвати основною, але в ряді випадків мовленнєва участь судді в цьому жанрі досить значна за обсягом. Суддя є ініціатором мовленнєвого спілкування, йому належать репліки на початку судового допиту. Навіть короткі висловлення суддів чинять відчутний вплив на хід судового допиту, коректуючи мовну поведінку учасників, які проводять допит:

(1) THE PRESIDENT: Stand up. Will you state your name?

WITNESS: Rudolf Franz Ferdinand Hoess.

Did you wish to say something?

(2) THE PRESIDENT: Dr. Kauffman, will you kindly put questions to the witness?

DR. KAUFFMAN: Yes [10].

Слідування регламенту судового процесу. Аналіз матеріалу судових допитів Нюрнберзького процесу показує, що в цілому ряді випадків суддя проявляє мінімум мовної активності в ході допитів, а мовний внесок у проведений однією зі сторін допит обмежується короткими репліками на адресу свідка. Така мовна поведінка судді є проявом його особливої ролі спостерігача. Присутність судді і та важлива наглядова функція, яку він здійснює, очевидні навіть в тих ситуаціях, коли суддя мовчить і не бере активної мовної участі в тому, що відбувається, будучи лише адресатом висловлювань.

Обмеження. Учасники судового процесу, ті, хто проводить допит, тобто прокурор, адвокат, постраждалий та обвинувачений, відіграють активну роль у вибудовуванні судового допиту, оскільки саме їм дано право ставити запитання, формуючи лінії обвинувачення і захисту. Водночас свобода сторін в певній мірі обмежена, і саме суддя покликаний контролювати як технічну, так і змістовну сторону судових допитів. Будучи найважливішими учасниками судового допиту, особи, які проводять допит, проте, завжди узгоджують свої дії з суддею. Обов'язком обвинувачення судового процесу в Нюрнберзі є представлення документальних доказів агресії, організованої німецькими військовими злочинцями.

Контроль вмісту показань. Кожен учасник допиту вирішує певні завдання: юрист, який проводить допит, задає питання свідкові, свідок відповідає на них, інша сторона може заявити протест у разі, якщо вважає питання неприйнятним. Якщо функціональні обов'язки інших учасників допиту досить очевидні, то роль і мовний внесок судді в допит заслуговують окремого розгляду. Суддя може ставити питання свідку на будь-якому етапі допиту.

Нагадування про обов'язки і забезпечення прав, дотримання норм поведінки. Іншою особливістю спілкування суддів з допитуваними є принципова статусна нерівність. У діалозі 'суддя — допитуваний' останній найчастіше не має відношення до судової сфери

і не знає правил поведінки в суді, якщо тільки не йдеться про підсудного, який неодноразово бував на лаві підсудних. Такі особливості допитуваного знаходять відображення не тільки в його власній мові, а й у мовній поведінці судді.

Надання дозволу / заборони. Повною мірою усвідомлюючи чітку роль судді, учасники, які проводять допит, прагнуть отримати дозвіл на певні дії, наприклад, на запрошення додаткового свідка або заміну одного свідка на іншого. Ніхто, крім судді, не може дозволити свідку або підсудному залишити зал суду. Інструкції щодо цього робочого моменту, зустрічаються і в російському, і в англійському матеріалах засідань Нюрнберзького процесу. Судді дякують свідкам і дозволяють їм піти.

DR. STAMMER: *At present I have no further questions to address to the witness.*

THE PRESIDENT: *Very well. Then the witness can retire.* [9. Testimony of Albert Kesslerling, 13.03.1946].

Уточнення та внесення корективів. Жанр судового допиту є формалізований та інституційно обумовлений з погляду розподілу ролей і послідовності мовної участі судді, обвинувачення, захисту, свідків, підсудних. Регламент допиту чітко визначений нормативними документами. У нашому дослідженні це Устав трибуналу, що був прийнятий в червні 1945 року та став головним документом, що визначав організацію та порядок діяльності Міжнародного військового трибуналу. Уставом визначався склад Трибуналу: по одному судді та його заміснику від кожної з країн-переможниць — СРСР, США, Великобританія та Франція. Призначались вони урядами відповідних держав. Устав Трибуналу надавав процесуальні гарантії підсудним, а саме: право захисту в суді особисто та за допомогою адвоката, клопотати про виклик свідків, надавати суду докази в свій захист, надавати пояснення з пред'явлених обвинувачень, допитувати свідків особисто або через адвоката, звертатись до суду з останнім словом. Можна припустити, що мовна поведінка судді в рамках судового допиту визначається не тільки інституційними нормами, закріпленими в нормативних документах, а й ustalеними в судовій сфері традиціями:

(5) THE PRESIDENT: Haven't copies of these documents been handed to the defendants?

COL. AMEN: Yes, so I understood. We have copies here. However, five German copies have been distributed.

THE PRESIDENT: Well, the matter can be looked into. [10. Testimony of Rudolf Hoess. 15.04. 1946]

Вказівка на (не) правдивість показань. Коментар судді може стосуватися деяких фактів, викладених у показаннях свідків:

(6) THE PRESIDENT: "This is not a direct answer to the question. The question was that you said some members of the government were more radical towards Jews than you were. Would you tell us which of the members of the government were more radical than you were?" [10. Excerpts of the Testimony of Hermann Goering. 20.03.1946].

Кожна з сторін в суді наполягає на своєму баченні подій, і те, яку картину вторинної реальності суддя вибере як об'єктивну, багато в чому залежить від вмілого використання мовних засобів у ході процесу, в тому числі під час допитів. Мовну сторону жанру «судовий допит» доцільно розглядати в сукупності з прагматичними характеристиками ситуацій мовної взаємодії судді з різними учасниками судового процесу.

Стандартна, повторювана структура судового допиту Нюрнберзького процесу сприяє використанню готових мовленнєвих формул: "I ask to have your attention called to..."

did you wish to say something?”, “ what was your question about?”, “ you cannot answer for the cross-examination”, “ do you wish to re-examine?”, “ the Tribunal will adjourn”.

Висловлення є наочним зразком прояву влади в мові. Форми дієслів у мовленнєвих фразах “*you are testified*”, “*do you find*”, “*you assume responsibility for*” представляють інформацію як факт, який не підлягає обговоренню. Модальна конструкція “*must say*” приписує свідкові певні обов’язки. За допомогою імперативів “*stand up*”, “*will you state your name*”, “*will you repeat*”, “*will you sit down*”, “*will you remember*” суддя дає послідовні інструкції. В іншій ситуації суддя привертає увагу свідка, коли той відволікається, додатковою імперативною конструкцією:

(7) THE PRESIDENT: *Now, a question concerning you personally. From whom did you received your orders for the liquidation of the Jews and so forth? And in what form?* [10].

Роз’яснення правових категорій, кваліфікація дій з точки зору права. Як і свідкам, підсудним необхідні інструкції щодо правильних дій у суді, і суддя дає такі інструкції, приймаючи рішення з урахуванням думки підсудного, якщо це передбачає процедура.

Перераховані тактики орієнтовані на допомогу учасникам допиту у створенні мовних виступів, які відповідають інституційним нормам, а також на регулювання взаємодії між учасниками допиту.

Тактики, орієнтовані на відтворення вторинної реальності, сприяють ефективності допиту і стосуються змістовного аспекту свідчень.

Таким чином, допит у Нюрнберзькому процесі є реалізацією мовленнєвого жанру «судовий допит».

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Александров А. С. Введение в судебную лингвистику.— Нижний Новгород: Нижегородская правовая академия, 2003.— 420 с.
2. Дубровская, Т. В. Судебный дискурс: Речевое поведение судьи: автореф. дис. ... д-ра филол. наук: спец. 10.02.19 «Теория языка» / Татьяна Викторовна Дубровская.— Саратов, 2010.— 40 с.
3. Звягинцев, А. Г. Нюрнбергский процесс. Без грифа « Совершенно секретно». — М. 2010.— 54 с.
4. Ивакина, Н. Н. Профессиональная речь юриста: учеб. пособие.— М.: Норма, 2008.— 448 с.
5. Иссерс, О. С. Коммуникативные стратегии и тактики русской речи / Оксана Сергеевна Иссерс.— М.: КомКнига, 2006.— 288 с.
6. Красовская О. В. Судебная коммуникация.- Киев: Реферат, 2007, с. 55.
7. Энциклопедия Третьего рейха [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://www.fact400.ru/mif/reich/titul.htm/>.
8. Documents from Yale University’s Avalon Project. Vol.9 [Электронный ресурс].— Режим доступа: http://www.avalon.law.yale.edu/subject_menus/imt.asp.
9. Gibbons J. Forensic Linguistics: An Introduction to Language in the Justice System.— Oxford: Blackwell, 2005.— 337 p.
10. Nuremberg Trial, Famous World Trials [Электронный ресурс].— Режим доступа: <http://law2.umkc.edu/faculty/projects/ftrials/nuremberg/nuremberg.htm>.

Дата надходження рукопису 09.10.2014

Чаус С. В., аспірант
НПУ імені М. П. Драгоманова, Київ

СТРАТЕГИИ И ТАКТИКИ СУДЬИ В ЖАНРЕ «СУДЕБНЫЙ ДОПРОС» (НА ОСНОВЕ АНГЛОЯЗЫЧНОГО МАТЕРИАЛА НЮРНБЕРГСКОГО ПРОЦЕССА)

В статье описаны основные стратегии и тактики судьи в жанре «судебный допрос» на основе англоязычного материала Нюрнбергского процесса. Проанализирована языковая сторона поведения судьи. Охарактеризованы ситуации речевого взаимодействия судьи с разными участниками судебного процесса.

Ключевые слова: *судебный допрос, стратегии и тактики, языковые средства, речевое поведение.*

Chaus S. V., post-graduate student
National pedagogical Dragomanov university, Kyiv

THE STRATEGIES AND TACTICS OF JUDGES IN “JUDICIAL INTERROGATION” GENRE (BASED ON NUREMBERG TRIAL MATERIALS)

The basic strategies and tactics of judges in “judicial interrogation” genre based on Nuremberg trial materials are described. The language aspects of judge behavior are analyzed. The situations of speech co-operation of a judge and other trial participants are characterized.

Key words: *judicial interrogation, strategies and tactics, language means, language behavior.*

УДК 81'42'37:316.77

Губа Л. В., аспірант
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка, Київ

ПРОСТОРОВА СТРУКТУРА ТЕКСТУ ТА ЇЇ СКЛАДОВІ

У статті розглядається проблематика мовного вираження простору в оповідному тексті, а саме — когнітивне конструювання просторового оточення у свідомості читача під час процесу декодування мовних знаків художнього тексту.

Ключові слова: *просторова лінгвістика, просторова референція, конструювання простору, засоби вербалізації, просторові відносини в тексті, художній текст.*

Просторова організація мовних засобів у літературному тексті — результат складної взаємодії концептуальних та мовних факторів, що регулюють утворення та сприйняття просторового плану тексту. У художньому тексті як вторинній моделюючій системі

© Л. В. Губа, 2014